

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Nejdek v letech 1918 - 1938
Zdeňka Newiaková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Nejdek v letech 1918 - 1938

Zdeňka Newiaková

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Konzultant:

Mgr. Pavel Andrš

kronikář města Nejdek

archivář – Státní okresní archiv Karlovy Vary

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jsem jen uvedeníh pramenů a literatury.

Plzeň, srpen 2013

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Lukáši Novotnému Ph.D. za její vedení.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Historie města Nejdek.....	4
2. 1 Hornické městečko.....	4
2. 2 První světová válka a doba po jejím konci	4
3. Meziválečné období v Nejdku	6
3. 1 Obyvatelstvo nejdeckého okresu	6
3. 2 Politická situace	8
3. 3 Struktura města a jeho obyvatelé.....	8
4. Zemědělství a hlavně průmysl	11
4. 1 Nejdecká pila a papírna	11
4. 2 Výrobna nábytku	12
4. 3 Česárna a přádelna vlny	12
4. 3. 1 Velká voda	13
4. 3. 2 Krize a nezaměstnanost.....	14
4. 3. 3 Komunistická iniciativa	14
4. 4 Nejdecké železářny - Metalis	16
4. 4. 1 Spolupráce podniků v Nejdku a Rotavě	16
4. 4. 2 Krizové roky v železárnách.....	17
4. 4. 3 Propouštění, uzavírání provozů a nepokoje dělníků	18
4. 4. 4 Nezaměstnanost a smutný konec železáren.....	19

4. 4. 5 Vzpomínka na silné doby železáren.....	20
4. 4. 6 Rok 1938	21
5. Železnice v Nejdku	22
5. 1 Výstavba trati z Karlových Varů do Johannegeorgenstadtu	22
5. 2 Střípky vzpomínek o železnici z kroniky	23
5. 3 Blíží se zlé časy	26
6. Kulturní město Nejdeč	28
6. 1 Křížová cesta	28
6. 2 Věž na skalním ostrohu nad řekou Rolavou	30
6. 3 Další významné nejdecké pamětihodnosti.....	30
6. 3. 1 Zámek, kostely, rozhledna.....	31
7. Významné osobnosti spojené s městem	33
7. 1 Do Země krále Miroslava	33
7. 2 Rudolf Schreiber	35
7. 3 František Rajman	35
7. 3 Otakar Korec	35
7. 4 Josef Pilz.....	36
7. 5 Heinz Kurt Henisch - chlapec, který přežil	36
7. 5. 1 Těžký odchod na sklonku roku 1938.....	37
8. Závěr.....	39
9. Použitá literatura a ostatní zdroje	40

9. 1 Literatura	40
9. 2 Internetové zdroje	42
9. 3 Doplnková literatura	42
10. Resumé	43

1. Úvod

Meziválečné období neboli období první republiky patří jistě mezi klíčové části našich dějin. Již samotný rok 1918 byl přelomový a plný zvratů. I následujících dvacet let přineslo lidem do životů zklamání i radost. Po Mnichovské dohodě a odstoupení pohraničních oblastí Říši a před začátkem druhé světové války v roce 1939 se stala velká spousta důležitých událostí. Město Nejdeck svou polohou patnáct kilometrů od Karlových Varů, ale hlavně patnáct kilometrů od dnešní státní hranice s Německem nabízí ideální obraz toho, co se tehdy mezi válkami v pohraničí, a v Sudetech obzvlášť, dělo. Už jen fakt, že po celou dobu první republiky bylo nejdecké obyvatelstvo až na několik výjimek německé, vypovídá o situaci zřetelně.

Hlavním cílem této bakalářské práce je objektivní popis situace, která za první republiky v Nejdku panovala. Rozmach železáren a česárny vlny, ale i ostatní menší avšak prosperující podniky, rozvoj dopravy, zavedení železnice, kultura, památná místa a pozoruhodní občané, to vše patří k vrcholnému období nejdecka v prvních letech prvorepublikového života. Ale naopak také krize, po ní i světová hospodářská krize, nepokoje, demonstrace, hlad, bída a žebrání, žalostná nezaměstnanost a žádná naděje na změnu, i to jsou témata, kterým se práce věnuje. A hlavně také otázka obyvatelstva.

Literatury, použitelné ke studování dějin města je na první pohled zdánlivě mnoho. Ovšem po proniknutí do obsahů knih, brožurek a kronik je jasné, že skutečnost je jiná. První osídlení nejdecka je datováno hluboko ve 13. století, samotná osada na břehu řeky Rolavy potom až rokem 1340. Velké množství informací je o době do první světové války. Nejdecká kronika končí rokem 1923, poté už známe pouze střípky a útržky a lze si jen domýšlet. Padesátá léta dvacátého století a moderní

historie města Nejdek od nich do současnosti už opět nabízí přehled informací z různých oblastí. Pro tuto práci důležité meziválečné období je, stejně jako obě války, na zachovalé informace chudé. Kronika evangelického kostela byla během druhé světové války zničena. Většinu publikací vydalo samo město Nejdek, za podpory nadšenců z řad občanů. A druhý problém, který se po prostudování možností dohledávání informací v pramenech objevil, byl, že kromě toho, že je podstatná část psána německy – kurentem, tak je také psána o politickém okrese Nejdek, který čítal několik desítek vesniček a rozlehlé území a členil se na dva soudní okresy, ne jen o městě Nejdek. Toto bylo pro zachování linie tématu nutné a vždy ne zcela snadné rozlišit.

Práce si klade za úkol shrnout základní fakta a nastítnit, jaká byla reálná situace v německém ale vlastně českém městě mezi roky 1918 a 1938.

Bakalářská práce je rozdělena do kapitol, které jsou dále členěny na podkapitoly. Členění nelze sestavit podle roků, jelikož o některých letech nejsou v pramenech téměř žádné informace. Proto byla práce rozdělena tematicky podle oblastí, kterým se v jednotlivých částech věnuje. Počátek práce je věnován představení města a jeho založení a době do konce první světové války. Další kapitola se věnuje obyvatelstvu, struktuře města a politické situaci v něm. Nejobsáhlejší kapitola této bakalářské práce pojednává o průmyslu ve městě. Jelikož je Nejdek horským městečkem, zemědělství zde nikdy nijak výrazně nebylo (okolí tvoří převážně lesy, v nichž se nenechá nic pěstovat ani pást dobytek), naopak průmyslové podniky rostly a prosperovaly právě v době meziválečné. Metalis a Vlnap jsou dodnes podstatnými zaměstnavateli nejdečanů a v době mezi válkami tomu nebylo jinak. Stejně tak nábytkářská firma, pila a papírna mají dlouhou tradici. Bohužel krize,

které nebyly ve dvacátých a třicátých letech výjimkou, postihly i Nejdek a jeho průmyslové podniky.

Další podstatná věc v Nejdku a na Nejdecku, které se věnuje kapitola v této bakalářské práci, je železnice. Díky své poloze blízko hranic a daleko od ostatních měst bylo její vybudování nezbytné, i když pro převýšení ne příliš snadné. Železnice představovala také důležitou dopravní tepnu pro nejdecké průmyslové podniky, do jejichž závodů vedly koleje právě od dvacátých let, a tedy bylo snadné dopravovat materiál a hotové výrobky.

Poslední kapitola bakalářské práce o městě Nejdek se věnuje jeho významným rodákům a podstatným osobnostem z počátku 20. století. Tato kapitola, byť se může zdát nepodstatná, je důležitá proto, že Nejdek byl opravdu na osobnosti, jejichž přínos společnosti v různých oborech je nepopíratelný, bohatý.

Při čerpání informací z dostupné literatury byla použita komparativní metoda a srovnáváním jednotlivých faktů, které se bohužel ne vždycky shodovaly, často také byly podstatně ideologicky zabarveny, bylo dosaženo ucelené představy o životě lidí v horském městečku na počátku 20. století.

2. Historie města Nejdek

Podle staré a lidmi hojně vyprávěné pověsti bylo horské městečko Nejdek objeveno hradním pánem z Lokte, který v okolních hlubokých lesích lovil a zabloudil. Zoufalý lovec vylezl na strom a v dálce uviděl několik stavení, malou osadu. Rozjel se tedy tím směrem, když tu byl náhle přepadnut, oloupen a zajat. Nová střecha, neboli německy „Neudeck“, která pána zaujala, byla na nejvyšším domě v osadě patřící loupežníkům. Z Lokte pro zajatého lovce poslali vojsko, které jej osvobodilo, lupiči však stihli utéct bez krveprolití. Na příkaz loketského pána byly okolní lesy vykáceny, aby se v nich už nemohli skrývat lumpové a osada byla podle nové střechy pojmenována Nejdek.¹

2. 1 Hornické městečko

Opravdu Nejdek však vděčí svému založení, jako většina městeček v Krušných horách a díky své poloze uprostřed nalezišť kovů, hornictví. Nejstarší známý dokument, dokládající existenci Nejdku je datován rokem 1340 a majitelem města tehdy byl Petr Plik.² Ve znaku má Nejdek dodnes černé paroží jelena dvanáctáka. Nejdecké lesy byly zvěře plné, ale hlavně bylo paroží znakem pánů Hroznantů, jejichž rodina vlastnila všude v okolí bohatá panství a v léno dostala i Nejdek, respektive kraj kolem řeky Rolavy, hluboká údolí a strmé kopce.³

2. 2 První světová válka a doba po jejím konci

První světová válka byla dlouhá a pro obyvatele v Krušných horách velmi vyčerpávající. Do války odešlo tehdy 15 – 20 % z celkového počtu nejdečanů. Počet padlých, zraněných a nemocných byl obrovský. Z Nejdeckého politického okresu bylo celkem 884 oficiálně padlých

---

¹ Wieser, S., *Průvodce „železnici porolavím a přes Krušné hory“*, Nejdek:1998, s. 78–79.

² Pilz, J., *Dějiny města Nejdku do roku 1923*, Nejdek:2003, s. 24.

³ Tamtéž, s. 29.

a 19 nezvěstných.⁴ A i v Nejdku byla na konci první světové války vidět bída, nouze, hlad, nemocní a umírající lidé. Díky zřízení válečné kuchyně v roce 1917, a přidělováním jídla a surovin, byly následky snad trochu méně tragické. A také díky sociální pomoci Nadace Anny Bernhard, díky které byl zřízen sirotčinec a chudobinec a dívčí domov byl přechodně přebudován na nemocnici.⁵ Po konci první světové války jistě místním obyvatelům pomohl pevný farní sbor Evangelické církve, která byla díky iniciativě tehdejšího vikáře Frankendorfera odtržena od obce v Karlových Varech a díky dostatku finančních prostředků osamostatněna. Karel Frankendorfer byl v srpnu 1922 zvolen farářem a 29. dubna 1923 byl obřadně uveden do svého úřadu v Nejdku, evangelický sbor tehdy čítal 420 osob.⁶ Katolická obec v té době též v Nejdku žila, zajímavostí je, že v roce 1922 byly do jejich kostela sv. Martina opětovně nainstalovány varhany, které byly zabaveny na počátku první světové války při sběru kovů.⁷

---

⁴ *Unsere Heimat Egerland*, Nürnberg:2004, s. 50.

⁵ Rödiger, J., *Gebirgsheimat: Heimatkundliche Darstellung des Bezirkes Neudek*, Karlovy Vary:1921, s. 42–43.

⁶ Pilz, J., *Dějiny města Nejdka do roku 1923*, Nejdeček:2003, s. 235.

⁷ Tamtéž, s. 229.

3. Meziválečné období v Nejdku

Počátky ČSR v roce 1918 byly na Nejdecku ve znamení četných nacionálních sporů a nepokojů, především snaha o vytvoření samostatné provincie Deutsch-Böhmen nenechávala zdejší lid, přestože byl téměř stoprocentně německý, klidným.⁸ Podnikatelé a průmyslníci se obávali konkurence z Německa (a většina lidí hlavně stále bojovala o samotné přežití), vítězné mocnosti nechtěly posilovat poražené a chaotické Německo, čeští politici byli proti. Pokus o vytvoření samostatných provincií nakonec v prosinci 1918 definitivně zarazil zásah československé policie a armády, když její ozbrojené oddíly obsadily města v pohraničí a zavedly přísná opatření, jež směřovala k uklidnění situace a byla úspěšná.⁹

2. ledna 1919 demonstroval v Nejdku na náměstí dav asi 600 lidí, především dělníků česárny a železární¹⁰, nespokojených s místními poměry, se zásobovací krizí a situací ve městě a okolí. Již 26. ledna se tento dav vrátil ve více než dvojnásobném počtu a raboval domy, rozbíjel výlohy obchodů, ničil, co se dalo. Nejdecký okres byl jedním z nejžalostnějších v rámci republiky, a přesto nebyl obilný úřad schopný posílat mouku a brambory v dostatečném množství.¹¹ Stav obyvatel v roce 1920 byl sečten na 6 937 a počet domů značí číslo 664.¹²

3. 1 Obyvatelstvo nejdeckého okresu

Od roku 1910 byl ustanoven Politický okres Nejdeck, který tvořily dva soudní okresy – Nejdeck a Horní Blatná. Složení obyvatelstva při sčítání lidu 1. prosince 1930 bylo následující. Celkem žilo na ploše

---

⁸ Burachovič, S., *Historie Nejdecka*, Karlovy Vary:1985, s. 9.

⁹ Beran, J., Burachovič, S., Klsák, J., Šebesta, P., Vaicová, R., *Dějiny Karlovarského kraje*, Karlovy Vary:2004, s. 132–133.

¹⁰ Norddeutsche Wollkammerei a Kammagarn Spinnerei Neudeck je tehdejší název pro Nejdeckou česárnu vlny a VLNAP, kterým se stejně jako železárnám (dnes Metalis) bude věnovat celá další kapitola.

¹¹ Řeháček, K., *Němci proti Československu na západě Čech (1918–1920)*, Plzeň:2008, s. 111.

¹² *Heimatbuch Landkreis Neudeck*, Augsburg–Göggingen:1978, s. 327.

807 hektarů obce Nejdek 9 042 obyvatel, z nichž se 8 575 hlásilo k německé národnosti, 269 obyvatel k české nebo slovenské národnosti a 6 lidí k jiné, než české, německé či slovenské. 192 obyvatel bylo označeno za cizozemce. 7 853 obyvatel se v Nejdku hlásilo k římskokatolické víře, evangelíků bylo 345, izraelské náboženství nahlásilo 56 lidí a 763 obyvatel bylo bez vyznání, nebo jej neuvedli.¹³

Z údajů Českého statistického úřadu dále vyplývá, že roku 1919 žilo v soudním okrese Nejdek 22 829 občanů střední vrstvy, v tomto roce zde došlo ke 202 svatbám, a jeden pár byl naopak rozveden. Narodilo se 459 živých dětí a počet úmrtí byl 444 osob. V roce 1937, posledním předválečném, kdy jsou informace známy, měl nejdecký soudní okres již 39 245 obyvatel. Mezi lety 1919 a 1937, z nichž je statistika k dispozici, lze uvést některé výrazné výkyvy v jednotlivých údajích. Nejvíce rozvodů v tomto období zaznamenalo Nejdecko v roce 1929, kdy bylo rozvedeno 14 párů. Naopak na svatby byl nejbohatší rok 1929, kdy manželství uzavřelo dokonce 460 párů. Nejvíce miminek se narodilo v roce 1928, kdy do okresu přibylo 872 nově narozených obyvatel, což je téměř o tři stovky více, než roky předešlé, ale zase toto číslo nastolilo laťku porodnosti vysoko a i v následujících letech se počty narozených pohybují kolem čísla 700. Bohužel tento trend platí i v opačném případě, u čísel úmrtnosti. Nejvíce lidí taktéž zemřelo v roce 1928, bylo to 516 osob, o 159 obyvatel více než rok předešlý a i v této statistice v následujících letech čísla neklesala, držela se kolem hranice čtyř stovek zemřelých obyvatel nejdeckého okresu za rok. Nejvyšší přirozený přírůstek obyvatel byl spočítán pro rok 1923 a bylo to 386 osob. V porovnání s prvním uvedeným rokem 1919, kdy toto číslo znělo 15 osob, je patrná pozitivně vzestupná tendence. Čísla nikdy nebyla záporná, na rozdíl např. od okresu Karlovy Vary, kde více lidí zemřelo,

---

¹³ *Statistický lexikon obcí v zemi České*, Praha:1934, s. 232–233.

než se narodilo v uvedeném období celkem často. Zajímavostí je další zkoumaný a evidovaný údaj v uvedených letech, a to je počet tzv. rozluk. Nejvíce párů bylo v nejdeckém okrese rozloučeno v roce 1936 a to osmnáct.¹⁴

3. 2 Politická situace

Pevnou pozici v zastupitelstvu a celé místní politice si v meziválečných letech udržovala německá Sociálně demokratická strana dělnická, jejíž členové po více dvacet let zastávali i funkci starosty.¹⁵ Od roku 1918 byl starostou Hermann Pecher, od roku 1919 Franz Pecher a od roku 1931 Carl Winterstein¹⁶. Ovšem volby v roce 1938 všechno změnilo. Ty komunální se konaly 22. a 29. května a 12. června (vyhlášeny byly pouze v 10 896 obcích z celkových 15 770 a nakonec se opravdu konaly v pouhých 5 270 městech, jinde např. nebyly sestaveny kandidátky) a v Nejdku s jasným náskokem vyhrála Sudetoněmecká strana (SdP) ziskem 1 261 hlasů. Sociální demokraté byli druzí a Komunistická strana Československa třetí.¹⁷ Starostou se stal Anton Menigast.¹⁸

3. 3 Struktura města a jeho obyvatelé

Z fotek a pohlednic lze usuzovat, že Nejdeček byl ve své době velmi dobře promyšleným městem, se spoustou prosperujících malých podniků. Od jara roku 1920 bylo v provozu kino v hostinci U bílého lva, neboli Panského domu, čp. 241, což byla také jedna z nejstarších hospůdek. Na náměstí stála ve 30. letech spořitelna, jejíž vchod zdobily hodiny, vždy přesně seřízené. Samozřejmě byl také poštovní úřad. V domě čp. 15

---

¹⁴ Český statistický úřad (nedatováno). *Základní demografické ukazatele za okresy Karlovarského kraje v letech 1919–1948*, [http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/5300260F9E/\\$File/40230909.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/5300260F9E/$File/40230909.pdf), 25. 4. 2013.

¹⁵ Andrš, P., *Nejdeček v letech 1945-1953*, s. 12.

¹⁶ *Heimatbuch Landkreis Neudek*, Augsburg–Göggingen:1978, s. 331.

¹⁷ Brandes, D., *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, Praha:2012, s. 170–172.

¹⁸ *Heimatbuch Landkreis Neudek*, Augsburg–Göggingen:1978, s. 331.

v Karlovarské ulici těsně u schodů na křížovou cestu se skrývala též ve 30. letech milá hospůdka „Pod Křížákem“ majitele Wenzla Böhma. Dnešní dominanta nad městem, hotel a restaurace Krásná vyhlídka vyhořela do základů neznámo proč 21. srpna 1928. Její zděná podoba byla dokončena hned roku 1929, tehdy se nazývala „Sladké vězení“ a výhled z ní na městečko skryté v údolí byl stejně impozantní jako dnes. Se zrušením mlýna vznikla v domě čp. 211 (dnešní Nerudova ulice) v roce 1790 Leistova pilníkárna, která byla kolem roku 1926 mechanizována a stala se tak první mechanickou výrobou svého druhu v té době v západních Čechách. V roce 1929 byl dům čp. 369 přestavěn na bytový a vedle těchto bytů vznikl kupecký krám Franze Ulmanna. Dnešní ulice Závodu Míru se v roce 1928 jmenovala Třída Heinricha Kleista, lemovaly ji obchůdky a živnosti, například obchod se šicími stroji v domě čp. 850, nebo kadeřnický salon Franze Lehrera v domě vedle blíže ke skále. Ve třicátých letech sídlila většina provozoven v domcích v Nádražní ulici, např. prodejna obuvi, fotoateliér významného nejdeckého fotografa Franze Löwa, pekařství, hostinec, řeznictví a také parní i vanové lázně. V roce 1932 byl velmi oblíbený holičský salon Sander v ulici u školy. V sousedství též sídlilo hokynářství, které obyvatelům nabízelo tu nejlevnější potravinu – brambory. Dům čp. 134 byl sídlem prodejny obuvi Baťa, hned vedle byla drogerie. Údajně nejstarší nejdecký objekt dům čp. 149 v Kraslické (nyní Poštovní) ulici byl sídlem kamenictví do okamžiku, než v roce 1926 záhadně vyhořel. Dnešní panelové sídliště 9. května se již tehdy začínalo rýsovat u pošty řadou zděných domů, celkem 8 činžovních bytových domů pro zaměstnance česáren bylo vystavěno v letech 1927 a 1928. Národní jednota severočeská podporující české obyvatelstvo v téměř převážně německém Nejdku sídlila v domě čp. 809 (v dnešní ulici Komenského) a ve třicátých letech tento dům zdobil nápis „Češi sobě“. V roce 1929 byl

postaven nový dům pro řeznictví na místě po zbořeném domku čp. 12 na levém břehu řeky Rolavy. A též v roce 1929 byl zrušen někdejší hřbitov, v Kraslické ulici, na který se již od roku 1901 nepohřbívalo.¹⁹

---

¹⁹ Andrš, P., Michálek, M., Pánek, Z., *Takový byl Nejdeček (Pohlednice a fotografie do roku 1945) Neudek wie es einst war (Ansichtskarten und Fotografien bis 1945)*, Nejdeček:2005, s.: 85, 102, 103, 106, 108, 111, 114–117, 120, 121, 134 a 214.

4. Zemědělství a hlavně průmysl

Krušné hory se nejmenují krušné nadarmo. Jedná se o krajinu v zimě pokrytou velkou vrstvou sněhu, v létě neúrodnou. Ale žádné jiné hory nejsou tolik obydlené, jako právě ty Krušné, nikde jinde není v takové nadmořské výšce tolik velkých měst a obcí.²⁰

Protože se v oblasti Nejdecka zemědělství v nějakém větším rozměru nikdy neprosadilo (pouze chov hovězího dobytka a udržování luk pro jeho pasení), vzkvétal zde naopak průmysl. Kopcovitá zalesněná krajina neskýtá žádné možnosti pro pěstování čehokoliv. Tento nedostatek orné půdy byl vykompenzován rozsáhlými lesy.

4. 1 Nejdecká pila a papírna

Coby velký zaměstnavatel v tehdejší době fungovala pila na břehu řeky Rolavy v dnešní Vysoké Peci, tehdy součásti Nejdku. Podstatná část dřeva z nejdeckých lesů putovala do nejdeckých papíren, založených již v roce 1883. I po první světové válce byly pro nejdečany důležitým zdrojem práce, zaměstnávaly několik stovek lidí z širého okolí. Proces výroby papíru je velmi zajímavý, směs dřeva z brusírny s kyselinou sírovou se mele v tzv. holenderech. Každý z nich pojme až 10 000 litrů této směsi. Po dokonalém rozdrcení se ke kaši přidává klíh, díky němuž dostane papír hladký povrch, na který jde poté možno psát perem. Stále ještě vodnatá kaše se nalije na síť, skrz které voda odtéká, a dřevěná vlákna zůstávají ležet a vysychají. Papír je tlustý podle toho, jak je silná vrstva směsi, která leží na sítech. Lze nastavit různé tloušťky podle toho, k čemu má být použit. Nakonec jde ještě do sušícího válce a lisu, kde prochází tak dlouho, dokud není bez jediné kapky vody a dokud není dokonale plochý a hladký. Když z lisů vychází, řeže se na archy, které jsou baleny po tisíci kusů. V nejdecké papírně se vyráběl i linkovaný

---

²⁰ Mikšíček, P., *Znovuobjevené Krušnohoří*, Domažlice:2006, s. 32.

papír. Linky na jeho hladkou stranu rýsují kotoučky připevnění na hřídeli a naplněné linkovací barvou. Odbyt nacházel nejdecký papír v mnoha zemích světa. Papírna s pilou zaměstnávala toho času za první republiky 250 až 300 dělníků.²¹ Během let 1918 až 1923 zaznamenala pila markantní stavební úpravy. Podstatnou inovací byla vlečka, která vedla 200 metrů a s velmi strmým klesáním spojovala pilu, papírnu a železniční trať. Papírna zanikla v roce 1945, kdy bylo její zařízení demontováno a odvezeno.²²

4. 2 Výrobna nábytku

Na náměstí v jednom z velkých domů provozoval svou tradiční nábytkářskou firmu Thaddäus Reitzner.²³ Jeho pozdně secesní třípatrový dům čp. 158 byl dostavěn roku 1923.²⁴ Doménou jeho nábytkářské firmy byla výroba nábytku a hnacích řemenů, dílny měl na tu dobu velmi dobře strojově a mechanicky zařízené. Jeho produkty byly často oceňovány různými medailemi. Na náměstí firmě patřily také domy čp. 560 a 692.²⁵

4. 3 Česárna a přádelna vlny

Bezpochyby největším zaměstnavatelem a nejslavnějším podnikem po celá nejen meziválečná léta byla Nejdecká přádelna a česárna vlny. Ještě dnes je areál VLNAPU dominantou města Nejdku, i když spíše v tom negativním slova smyslu, jeho poloha ve středu města nedotváří příliš lichotivě první pohled po příjezdu do města, ať už vlakem či po silnici z Karlových Varů, vždy je tím prvním, co návštěvník spatří.

---

²¹ Rödiger, J., *Gebirgsheimat: Heimatkundliche Darstellung des Bezirkes Neudek*, Karlovy Vary:1921, s. 32–33.

²² Andrš, P., Michálek, M., Pánek, Z., *Takový byl Nejdek (Pohlednice a fotografie do roku 1945) Neudek wie es einst war (Ansichtskarten und Fotografien bis 1945)*, Nejdek:2005, s. 178.

²³ Tamtéž, s. 83.

²⁴ Tamtéž, s. 84.

²⁵ Andrš, P., Michálek, M., Pánek, Z., *Takový byl Nejdek (Pohlednice a fotografie do roku 1945) Neudek wie es einst war (Ansichtskarten und Fotografien bis 1945)*, Nejdek:2005, s. 179.

Podle dochovaných pramenů existovala v Nejdku již v roce 1646 tradice zpracovávání příze, v podobě cechu tkalců lnu. Roku 1840 koupil mlynář Jakub Zinne ze Suché starý mlýn dole u řeky Rolavy ve veřejné dražbě a netušil, že tím pokládá první základy nejdeckému textilnímu průmyslu. O pár desítek let později byly stále pracovní podmínky velmi kruté, pracovní doba trvala 11 hodin a zaměstnávány byly děti od 8 let, mzda byla opravdu minimální. Při výběru mladistvých zaměstnanců se přihlíželo k tomu, jestli jejich rodiče též pracují v česárně, u takových dětí byl totiž předpoklad rychlejšího zapracování se.

Krise, která přišla na počátku dvacátých let, se nevyhnula ani prádelně, firma byla donucena v roce 1922 propustit 500 dělníků a těm, kteří zůstali, byl plat snížen o 22 %. Ke konci dvacátých let však nastal prudký obrat.²⁶

Stavba budovy nazývané mrakodrap započala roku 1927 a do provozu byl slavnostně uveden v roce 1929. Tehdy se jednalo o nejmodernější tovární halu tohoto druhu v Československu, což samo o sobě svědčí o výborné finanční situaci podniku. Šestipatrová hala vyrostla uprostřed areálu a představovala prostor o rozměrech bezmála 230 metrů čtverečních. Své místo v ní našly prádelna, přípravná, sklárna, sdružovna, motárna a balárna. Postupně jak se dostavovala jednotlivá patra, ta hotová již byla uvedena do provozu, do hal byly okamžitě stěhovány stroje a celé dílny.

4. 3. 1 Velká voda

Areálem prádelny protéká též řeka Rolava, která na jaře s oblevou, či v létě při bouřkách dokázala řádně potrápít. Nejmarkantnější byly škody po velké vodě 4. ledna 1932 (i když úplně největší povodeň historie přišla

---

²⁶ Burachovič, S., *Nejdecko (Vlastivědný sborník vydáný k 650. výročí města Nejdku)*, Nejdeč:1990, s. 52–53.

až roku 1945), kdy po celém Nejdku a především v areálu brala řeka s sebou do divokého koryta všechno a zanechala po sobě hrozivou spoušť. Přádělna vyčíslila škody na 270 tisíc tehdejších korun. V roce 1924 zaměstnával celý průmyslový areál přádelny na 3 000 lidí z Nejdku a okolí.²⁷

4. 3. 2 Krize a nezaměstnanost

S třicátými léty a světovou hospodářskou krizí přišla špatná doba i do nejdecké česárny. S nedostatkem zakázek šla ruku v ruce i nutnost najet na provizorní provoz, kdy se zaměstnanci střídali po 2 týdnech v práci. Pro všechny prostě práce nebyla. I když světová hospodářská krize ustoupila již v roce 1933, na Karlovarsku a v Nejdku byla stále ještě velká nezaměstnanost a panovala zde smutná nálada z nastalé situace.²⁸

Mezi říjnem 1931 a únorem 1932 vzrostla míra nezaměstnanosti v německém pohraničí až o 100 %, během 5 měsíců se v celé oblasti vyšplhal počet lidí bez práce na astronomické číslo 10 916. Všichni tito měli nárok na jistou podporu v nezaměstnanosti. Nejdecký politický okres byl spolu Loketskem, Kraslicemi a Karlovarskem nejpostiženější.²⁹

4. 3. 3 Komunistická iniciativa

Tato doba byla dobrou živnou půdou pro boj za lepší život například komunistů nebo sociálních demokratů. Velmi četné byly pochody hladu a demonstrace za lepší pracovní podmínky, zakládání výborů nezaměstnaných a různých spolků a sdružení. KSČ uspořádala v Nejdku tzv. Den boje za nezaměstnanost, 6. března 1930 se konala obrovská demonstrace, která byla nakonec rozehnána četníky. Další

---

²⁷ Andrš, P., Michálek, M., Pánek, Z., Takový byl Nejdek (*Pohlednice a fotografie do roku 1945*) Neudek wie es einst war (*Ansichtskarten und Fotografien bis 1945*), Nejdek:2005, s. 166, 167, 223 a 219.

²⁸ Burachovič, S., *Nejdecko (Vlastivědný sborník vydaný k 650. výročí města Nejdku)*, Nejdek:1990, s. 55.

²⁹ Sedlák, M., *Historický průvodce Karlovarskem*, Plzeň:1961, s. 156–157.

podobná akce, též z komunistické iniciativy se konala 26. října 1932, kdy se sešlo kolem 600 lidí a odhlasovalo manifest nezaměstnaných v politickém okrese Nejdek. Hlavním problémem byla nepřiznaná práva pro ženy dělnice, mládež a děti trpící hladem a bídou a fakt, že až 50 % lidí bylo bez práce. Zoufalý lid se snížil i k plení polí, dav 380 hladových, kteří nedostali žádnou podporu, se v roce 1932 vrhl na pole brambor a opět zasahovalo četnictvo.³⁰

Dnešní VLNAP vystřídal různé majitele i řadu názvů. Úplně první přádelna česané příze byla v Nejdku založena roku 1841, nazývala se Schmiegerova přádelna a byla svědomitě budována svým majitelem. Položil tím základ pro dobré a světové jméno pozdějších Norddeutsche Wollkämmerei und Kammgarnspinnerei. Za první republiky měla česárna 2 kotelny, v té starší bylo 8 velkých kotlů, v té novější stály 4 velké kotle a všech 12 vyrábělo páru pro pohon strojů a vytápěly výrobní haly. V areálu stály též 3 komíny, z nichž nejvyšší měřil úctyhodných 74 metrů (byl stržen v roce 2001), a všechny odváděly přebytečné plyny. Firma dovážela ovčí vlnu, všechny její druhy, od nejjemnější po nejhrubší, z různých států, především však z Jižní Ameriky nebo Austrálie. Náplní zaměstnanců česárny bylo třídění vlny, její praní, česání, spřádání, barvení.

Surová vlna se nejprve vylouhuje v teplé vodě s mýdlem, je zbavena tuku a potu a pořádně vysušena. Poté putuje do česárny, kde ji mykací stroje rozvolňují a ukládají vlákna podélně vedle sebe do pramenů a ty se potom navíjí na cívky. Hotové příze byly určeny pro tkalcovny a pletárny, pro výrobu koberců ale i pro soukromé použití obyvatel. Česárna po „baťovském“ vzoru vystavěla svým zaměstnancům domy, většina dělníků bydlela v 57 budovách ve služebních bytech,

---

³⁰ Burachovič, S., *Nejdecko (Vlastivědný sborník vydáný k 650. výročí města Nejdku)*, Nejdek:1990, s. 37.

dokonce malou nemocnici, školu a školku pro děti, aby mohly být zaměstnány ženy (které dostávaly nižší plat než muži, přesto byl poměr dělníků a dělnic v česárnách zhruba půl na půl). V areálu fungovala obrovská jídelna a sídlil zde závodní lékař.³¹

4. 4 Nejdecké železářny - Metalis

Druhým o nic méně podstatným a velkým zaměstnavatelem nejen nejdečanů byl podnik železáren, dnešní METALIS. Jeho historii začal psát již v roce 1680 hrabě Humprecht Černín, když započal s hamerskou výrobou plechů. Prutové hamry byly dvoje, nové a staré, doprava odlitků mezi nimi (z prutového hamru do hamru plechového) byla zabezpečena koňskými potahy a tento způsob se udržel po dobu 150 let. Roku 1813 odkoupil z neznámých důvodů plechárenu měšťan Anton Waagner a tento rok je dnes oficiálně považován za počátek nejdeckých železáren.

4. 4. 1 Spolupráce podniků v Nejdku a Rotavě

1. ledna 1909 se nejdecké železářny spojily s železárnami šlechtice ze Šindelové, hraběte Nostice a vznikla Akciová společnost rotavsko-nejdeckých železáren (Eisenwerke A. G. Rothau-Neudek). Největší rozmach zaznamenaly před první světovou válkou, tehdy byla do jejich areálu zavedena železniční kolej a k dopravě svých výrobků i surového železa měly dokonce vlastní lokomotivu. Práce však byla velmi náročná a zdraví škodlivá. Práce s olovem způsobovala předčasná úmrtí a nemoci dělníků, kterým například vypadávaly zuby. Tehdy ještě nebyly dostupné žádné ochranné pomůcky a otrava olovem bohužel byla na denním pořádku.

---

³¹ Rödiger, J., *Gebirgsheimat: Heimatkundliche Darstellung des Bezirkes Neudek*, Karlovy Vary:1921, s. 29–30.

Před první světovou válkou byly hlavním produktem železáren plechy na konzervy, po ní výroba prudce klesá, z důvodu nedostatku materiálu – hlavně cínu, před válkou dováženého z anglických kolonií, ale i dělníků, jichž část padla ve válce. Od roku 1916 obnovují železářny těžbu cínu ve starých dolech v okolí, na Jelení a v Přebuzi. Ve dvacátých letech z důvodu krize, kdy železářny neměly nejenom na dovoz uhlí, ale hlavně na zabezpečení jídla pro lidi, se domlouvá jejich spojení s Brněnskou báňskou a hutní společností. Pro Nejdek a Rotavu však toto není příliš výhodné, jelikož je většina provozu směřována do Brna a Ostravy. Vznikají první odbory, dělníky zastupuje u vedení podniku jistý Karel Winterstein (budoucí starosta).

4. 4. 2 Krizové roky v železárnách

Rok 1921 přináší nepokoje a hlad také do železáren, jejich ředitel dr. Nick je surově zbit, když se snaží dělníky uchlácolit. Statistika toho roku uvádí až 1 000 dělníků bez práce. 13. března 1921 uspořádá nezaměstnaný a vyčerpaný lid pod vedením Jana Pechera demonstraci za lepší podmínky. Květen téhož roku přinese v rámci vyhrocené situace založení buňky komunistického hnutí v Nejdku. Počátek roku 1922 přináší zastavení provozu, pece ani válcovna nejedou, demonstrace jsou téměř na denním pořádku, není uhlí, protože i v sokolovských uhelných dolech dělníci stávkují.

O letech 1923 až 1927 a stavu nejdeckých železáren není nic známo. Přelom dvacátých a třicátých let konečně přináší zlepšení a novou naději. Uvádí se, že v roce 1928 vyrobily v Nejdku železářny 63,5 tuny válcovaného plechu, z čehož šlo více jak 52 % na vývoz. Hrubý výnos podniku činil toho roku téměř 14 000 000 Kč a v roce 1929 stoupl dokonce na 15 129 000 Kč. Celý nejdecký závod a jeho zařízení bylo v roce 1928 oceněno na 20 751 772 Kč, naskladněný materiál a již

hotové výrobky ještě na dalších 22 936 154 Kč. S koncem roku 1929 přichází první známky světové hospodářské krize i do Nejdku, odbyt není již tak velký, výrazně klesá poptávka a hotové výrobky zůstávají ležet ve skladech, hodnota zásob tedy stoupá na 28 000 000 Kč. Po omezení provozu na pocínovně a zinkovně je jasné, že nová vlna bídy, hladu a nezaměstnanosti se blíží. Počátkem třicátých let navíc Brněnská báňská a hutní společnost započíná výstavbu nového závodu v Karlově Huti, která se protáhne až do roku 1932 a z předpokládaných 120 000 000 Kč se prodraží na astronomických 300 000 000 Kč, což se dotkne hlavně Rotavsko-nejdeckých železáren, které se jako partner podílejí na nákladech rovným dílem.

4. 4. 3 Propouštění, uzavírání provozů a nepokoje dělníků

24. června 1930 se majitelé po dohodě a v důsledku zlevňování výroby, které se negativně promítlo na kvalitě výrobků a tedy i na jejich konkurenceschopnosti na světovém trhu, čímž upadla prodejnost, uchýlili k postupnému uzavírání jednotlivých dílen v Nejdku i Rotavě. První vlny propouštění zaměstnanců následovaly okamžitě po jejich návratu z nucené neplacené dovolené. Propuštěno v nich bylo prý asi 550 dělníků, realita však byla ještě vyšší počet propuštěných dělníků. V závodě se v tu dobu vyráběl pouze černý válcovaný plech. Železářičoby nezaměstnaní, pokud si odpracovali alespoň 3 dny tzv. nouzových prací, měli nárok na 25 Kč týdně a příspěvek 10 Kč na člena rodiny. V nejdecké kronice z roku 1930 je evidováno asi 376 dětí, které dostávaly půl litru mléka denně nebo masovou polévku se dvěma houskami. Rodiny ještě mají nárok na jednorázovou finanční podporu 130 Kč. Roste podhoubí pro nové nepokoje, demonstrace a špatnou náladu. Delegace nezaměstnaných při jejich tažení náměstím 17. ledna 1930 se za výkřiků, že mají hlad, dožaduje na radnici u starosty Pechera dobře placené

práce. Ten za přítomnosti okresního hejtmána dr. Schramma slibuje sehnat z vyšších míst až 300 000 Kč na pokrytí příspěvků pro lidi v nouzi.

V rotavském závodě dochází k úplnému zastavení dílen, propuštění zaměstnanců a 80 z nich jich je převeleno do Nejdku, kde jsou ale na jejich úkor propuštěni ti nejdečtí, asi 100 starších dělníků. Koncem června 1930 je zastavena práce ve dvou nejdeckých pocínovnách a o práci přichází dalších 50 dělníků. 16. července 1931 naposledy zazněla siréna v závodě železáren v Rotavě a brána se definitivně zavřela za 1 700 jeho zaměstnanci, pouhých 180 z nich bylo opět převeleno do Nejdku, ovšem opět na úkor 150 nejdeckých. Po více jak třiceti letech opouští 15. listopadu 1931 závod také 59 úředníků a zaměstnanců vedení. V prvních měsících roku 1932 je zrušeno 12 válcovacích tratí a zavřena válcovna, závod propouští dalších 250 dělníků. A jako důkaz všech slibů většině propuštěným odjíždí první (a poslední) čtyřicítka dělníků do Karlovy Hutě do nově vybudovaného závodu. Celková bilance tedy činí 3 300 lidí z Rotavy a Nejdku bez práce. 18. února a 24. února 1933 se v Nejdku konala podle záznamu z místní četnické stanice masivní demonstrace propuštěných a nezaměstnaných dělníků a cca 160 četníků mělo plné ruce práce s jejím rozeznáním a uklidněním situace. Roku 1933 jela v celých železárnách pouze pocínovna se zhruba třemi stovkami zaměstnanců. V Nejdku byl každý čtvrtý občan bez práce a všichni tito žili na tzv. žebračeny – ženatí dostávali 20 Kč týdně, svobodní pouhých 10 Kč na týden.

4. 4. 4 Nezaměstnanost a smutný konec železáren

7 738 obyvatel Nejdku (nejdeckého okresu) bez zaměstnání, z toho 3 889 mužů a 3 839 žen, tak zní celkové počty pro rok 1933. Zprávy z let 1934 a 1935 nejsou příliš odlišné, stále jede pouze pocínovna, se 253 dělníky a z toho je 13 žen. Všude jsou vidět žebrající děti, chudoba

a hlad šírají nejdečany. Mezi lety 1935 a 1939 v železárnách stále funguje pouze pocínovna se zhruba 250 dělníky a městem letí fáma o jejím uzavření, kterou však vedení podniku striktně vyvrací. Železo je do Nejdku dováženo ze závodu v Karlově Huti.

S druhou světovou válkou je většina zařízení rozebrána a posílána do hutí, pomalu začíná přeměna Metalisu na slévárnu lehkých kovů. Na tomto místě je třeba dodat, že podnik funguje dodnes, jeho dlouhé budovy, vlastní kolejová trať i zdobená brána však pouze připomínají „zašlou slávu“ kdysi velkých a prosperujících železáren.³²

4. 4. 5 Vzpomínka na silné doby železáren

Z dalších důležitých střípků z historie nejdeckých železáren je třeba uvést, že železárenský dobrovolný požární sbor oslavil i přes tíživou situaci v době bídy a nezaměstnanosti 1. června 1936 výročí 25 let od svého vzniku.³³ V závodě bylo 7 generátorů značky Siemens a 4 parní stroje o výkonu 150-250 koňských sil (což je zhruba 110,4-184 kW) a jedna vodní turbína s výkonem 70 koňských sil. Kromě toho bylo v nejdeckých železárnách také nainstalováno zařízení na výrobu svítiplynu. Spotřeba páry 4 parních strojů byla tak vysoká, že pro její výrobu muselo být v provozu 11 kotlů. Osvětlení svítiplynem bylo záhy nahrazeno elektrickým, pro něž byl proud vyráběn ve 2 centrálách.³⁴ Areál železáren byl obrovský, hlavně díky hraběti Ervínu Nosticovi, který se zasloužil o celkový rozmach a o proniknutí nejdeckých výrobků na trh všech evropských států. V roce 1927 tvořilo železářny několik budov, výrobních hal, komíny, starý zámeček se sídlem ředitelství, to vše na konci údolí po pravém břehu řeky Rolavy.³⁵ Hlavními produkty

---

³² *Dějiny národního podniku METALIS v Nejdku u Karlových Var, s. 5, 10, 11–18.*

³³ Tamtéž, s. 17.

³⁴ Pilz, J., *Dějiny města Nejdku do roku 1923*, Nejdeček:2003, s. 274–275.

³⁵ Burachovič, S., *Nejdečko (Vlastivědný sborník vydaný k 650. výročí města Nejdku)*, Nejdeček:1990, s. 62–63.

nejdecké železárny byly jemné plechy, také plechy pro výrobu smaltovaného nádobí, pozinkované plechy a výrobky ze šedé litiny. Plechy se dále mohly pocínovat nebo pozinkovat, barvit, mořit či leštit. Bílý plech byl odvážen v bednách (v železárnách byla i vlastní výrobná beden s mistrem tesařem), kulatý a černý plech ve svazcích. Práce ve válcovně železáren byla organizována několika skupinami zaměstnanců (ředitel, vedoucí provozu, technický a provozní úředník, elektromontér, tesař, mistr zednický, zámečníci, mistr slévárny, soustružny, cínovny, mistr válcovací tratě, seřizovač, vedoucí nádvorní čety, dozorčí a jeřábník), všichni se účastnili pracovního procesu. Samotný proces výroby plechů zaměstnal – předvalcíře, prohrabovače, šroubaře, zdvojovače, zachycovače, mazače, žihače, mořiče, upínače, stříhače, plechaře, leštiče, dělníka v sušárně, třidiče, baliče, stříhače plíšků a nádvorní dělníky.³⁶

4. 4. 6 Rok 1938

V říjnu 1938 vyrostla na ulici před nejdeckými železárnami obrovská bílá slavobrána, s hákovými kříži a nápisem „Wir grüssen Befreier – und danken dem Führer“ (zdravíme osvoboditele a děkujeme vůdci).³⁷

---

³⁶ Rödiger, J., *Gebirgsheimat: Heimatkundliche Darstellung des Bezirkes Neudek*, Karlovy Vary:1921, s. 37–38.

³⁷ Andrš, P., Michálek, M., Pánek, Z., *Takový byl Nejdeček (Pohlednice a fotografie do roku 1945) Neudek wie es einst war (Ansichtskarten und Fotografien bis 1945)*, Nejdeček:2005, s. 215.

5. Železnice v Nejdku

Po kapitole o průmyslu se přímo nabízí věnovat se železnici. V Krušných horách byla ve dvacátých letech 20. století její síť již poměrně hustá, Nejdek byl s Karlovými Vary a Johanngeorgenstadtem spojen kolejemi již od roku 1899. Zavedením této trati se vyřešil dlouho diskutovaný problém, jakým způsobem překročit železnicí Krušné hory a byla alternativou trati ze Sokolova do Klingenthalu a té saské u Plauen a Bad Brambach. Zajímavostí je, že části trati ležely na Rakouském území a pod správu říšskoněmeckou přešly až po událostech v roce 1938. Při diskuzích o volbě trasy trati mluvila proti jejímu zavedení do Nejdku a přes něj hlavně její větší délka (na rozdíl od varianty, kdy by trať vedla přes Hroznětín do Perninku, v níž ovšem byly zase méně vyhovující sklonové poměry kolem říčky Bystřice, kde by musela být zvolena ozubnicová železnice nebo tunel a obojí by trať nesmírně prodražilo).

5. 1 Výstavba trati z Karlových Varů do Johanngeorgenstadtu

Koncese pro výstavbu trati Karlovy Vary – Johanngeorgenstadt byla vydána 2. prosince 1895. Kapitál činil 930 000 zlatých a největším podílníkem bylo panství Nejdek s vkladem 150 000 zlatých, dále pak nejdecké okresní zastupitelstvo svým vkladem 80 000 zlatých, nejdecká přádelna s 50 000 zlatých a po 10 000 zlatých nejdecká spořitelna, město Nejdek a železárna. Stavba trati byla zahájena až v roce 1897 a byla rozdělena do dvou úseků. První z nich byl z Karlových Varů do Nejdku, druhý pokračoval z Nejdku do Johanngeorgenstadtu. 28. listopadu 1899 byl vydán do užívání úsek z Nejdku do Horní Blatné.

Celá trať byla slavnostně otevřena a provoz byl na ní zahájen 15. května 1899.³⁸

5. 2 Stríčky vzpomínek o železnici z kroniky

Podle vyhlášení Ministerstva železnic ze dne 31. prosince 1923 se od 1. ledna 1924 měnila velká spousta názvů zastávek a nádraží. Zajímavostí je, že kromě oficiálních českých názvů bylo uvedeno i německé pojmenování. Na nádražní budově v Nejdku tedy na ceduli stálo „Neydek (Neudek) = Nejdek (Neydek)“. Na trati skrze Nejdek jezdily v roce 1924 tři páry osobních vlaků. Nádraží bylo přeplněno vagóny a denně přijalo až 1 400 tun nákladu. V prosinci 1924 byl zavřen bufet v nádražní budově. 25. září 1925 při posunování na nejdeckém nádraží najela lokomotiva na před sebou stojící vagóny tak prudce, až vykolejila. Byly zohýbány kolejnice a poškozeny nárazníky u prvního vagónu. Velice vážná nehoda se stala 29. října 1926, 3 vozy plné uhlí se na nejdeckém nádraží samy rozpochybovaly směrem na Karlovy Vary a u dnešní zastávky Suchá poslední 2 z nich samy vykolejily, první pokračoval dále a srazil se s nákladním vlakem jedoucím z Nové Role a srážka způsobila vykolejení 8 vagónů. Trať bohužel leží v takovém spádu, že bylo toto možné, i když stanice Nejdek již několikrát žádala o zabezpečení úvratím proti ujetí vozů. V témže roce došlo také ke změně v jízdním řádu, když byl průjezd osobního vlaku Nejdkem posunut ze 22.20 hodin na 19.20 hodin, tato změna se velice záhy ukázala nevyhovující cestujícím, a proto byl jízdní řád změněn zpět. Roku 1927 byla přidána další osobní linka vlaku z Nejdku do Karlových Varů. Také byla zrušena telegrafní linka Nejdek – Chodov a nahrazena přímou telefonní linkou. A naopak zavedena byla zvonková linka Nejdek-Nová Role. Téhož roku probíhala v Nejdku slavnost Bundesfest, která donutila, díky velké

---

³⁸ Humler, J., Koutný, R., Tyllner, R., *Krušnohorský Semmering Karlovy Vary – Johanngeorgenstadt*, Sokolov:1999, s. 6–9.

návštěvnosti, dráhy přidat vozy a linky na trase do Karlových Varů a otevřít kromě stálé pokladny a výdejny jízdenek i dvě dočasné. Rok 1927 je pro nejdeckou železnici významný svým způsobem i tím, že poprvé poznala konkurenci, když byly uděleny dvě koncese na autobusové linky a zaveden jejich provoz. Rok 1928 uvádí přidání další vlakové soupravy, která odjížděla z Nejdku v 16.07 hodin. Na zimu na přelomu roku 1929 vzpomíná kronika jako na velmi krutou, ve všech stanicích po celé trase z Karlových Varů do Johanngeorgenstadtu zamrzla voda s výjimkou té v Nejdku, která zásobovala všechny stroje v obou směrech trasy. K příležitostem župních sjezdů v Nejdku byly zavedeny zvláštní vlaky. 13. února 1929 díky poruše ruční brzdy ujel ze stanice Nejdeč s vlakvedoucím (tehdy řečeným vlakvůdce) na palubě, který za jízdy vyskočil. V Nové Roli byl neovladatelný stroj výhybkami nasměrován na trať k Chodovu, která je u Božičan do kopce, tam se souprava také sama zastavila. Koncem roku zahltila nejdecké nádraží a jeho sklad i staniční budovu vlna celovozových i kusových zásilek, dle kroniky bylo nepochopitelné, jak takovou spoustu mohli nádražní zaměstnanci vůbec zvládnout. Kancelář přednosta a osobní pokladna prošly na nejdeckém nádraží změnami v roce 1930. Úpravy byly provedeny pro lepší umístění telegrafu, telefonu a hradlových přístrojů. O rok později se vylepšení a úprav dočkala také nejdecká výtopna, u které byla postavena vlastní budka s telefonem, který zajišťoval nepřetržité spojení s výpravčím ve stanici. Čekárny první i druhé třídy, hala i zavazadlová místnost byly též upraveny. A byl rozšířen sklad zboží. Byla odstraněna stará mostní váha na druhé staniční koleji a nahradila ji nová, umístěná na sedmé koleji. V rámci podpory cestování po železnici byly v Nejdku zavedeny nedělní zpáteční zlevněné jízdenky. Krize v nejdeckých železárnách se projevila i na objemu přepravy materiálu a zboží po železnici, který prudce klesl. Lednové oteplení a deště

v roce 1932 rozvodnily Rolavu, která na několika místech po trase železnice dosahovala až téměř ke kolejím. I v následujícím roce železnice velmi intenzivně pocítila krizi železáren. 10. září vznikla ve stanici Nejdk úschovna lyží a zavazadel a 13. října získala nejdecká pokladna od ředitelství státních drah v Plzni povolení prodávat zlevněné jízdenky do vzdálenosti 80 kilometrů. Rok 1934 bohužel nepřinesl zlepšení v objemu přepravených nákladů pro železářny, které procházely velkou krizí. V tomto roce bylo ale přepraveno 1850 osob z Československé strany sociálně demokratické na meetingy a manifestace do Sokolova a Karlových Varů. Roku 1935 dostala osobní pokladna v Nejdku povolení vydávat traťové průkazky a okružní jízdenky. Bylo vybaveno několik zvláštních vlaků, 9. června cestovali členové spolku „Bund der Deutschen“ z Nejdku do Karlových Varů, 21. června jeli nejdecké školní děti na výlet do Prahy a 30. června se vydal nejdecký pěvecký sbor koncertovat do Horní Blatné. Stav zaměstnanců nejdecké stanice činil rovných 50. Přednostou úřadu byl drážní inspektor státních drah Alois Kudr. Trať měla také lékaře, v Nejdku se jmenoval MUDr. Egon Eckstein a měl se státní železniční správou smlouvu o zajišťování zdravotní péče. V roce 1936 byla největším zákazníkem zdejší trati nejdecká přádelna, která vypravila až 30 vagónů denně. Narůstal také počet osob přepravených v osobních vlacích. Počátkem května přicestoval do Nejdku a Nové Role vlakem arcibiskup Karel Kašpar. 10. února 1937 byla nejdecká stanice pověřena vykládkou vojenských transportů. Tehdy ještě nikoho nenapadlo, co toto vlastně bude za pár měsíců znamenat. V prvních měsících roku 1938 byla opět nepatrně upravena nádražní budovu v Nejdku, především její odbavovací prostory.

5. 3 Blíží se zlé časy

15. května se zde usadila protiletectká hlídka. Ve stanici stál také pluh určený k vytrhávání kolejí a 2 stroje v páře, k tomu všemu patřilo také 20 zaměstnanců odboru pro udržování dráhy. Mezi 13. a 19. zářím, kdy se vyhrocovaly politické pře, byl vysílán veřejným rozhlasem vůdcův projev před nejdeckou přádelnou. Nejdečané vyvěšovali nacistické prapory, pořádali průvody, při nichž docházelo k rozbíjení židovských a českých obchodů a napadali se budovy státních orgánů.³⁹

„Na všech státních úřadech, včetně nejdecké železniční stanice byly ustanoveny hlídky složené z úředníků, železničářů a členů Sokola. Díky členovi SdP, který měl službu, se zabránilo útoku na nejdecké nádraží. Hlídky železničářů střežily obě stavědla, okolí odbavovací budovy a výtopy. 14. září v 8.00 h přišel na stanici oddíl ordnerů s oznámením, že jsou určeni k hlídání stanice a na ochranu odjíždějících Čechů. K vlaku, který odjížděl v 9.15 h, se dostavilo množství rodinných příslušníků železničářů a státních zaměstnanců. V 10.00 h byla rozhlasem vyhlášena zpráva o zavedení stanného práva v okreseu Nejdek. Ordneři ze stanice zmizeli, situace se uklidnila. Odpoledne přichází z Horní Blatné zpráva o útocích na hranicích, což způsobilo, že okresní úřad nařídil evakuaci státních zaměstnanců a železničářů od Breitenbachu po Nejdek na noc ze 14. na 15. září. Později se však ukázalo, že se jednalo o nepodloženou zprávu, a tak se zaměstnanci v odpoledních hodinách 15. září navrátili zpět na svá místa. 28. září přišel další rozkaz o evakuaci trati od hranic k Nejdku. Nakládalo se cennejší zařízení, účetní doklady, zbraně. Tento rozkaz byl opět zrušen, nařídilo se vše vyložit a zůstat. Vládl všeobecný zmatek, zaměstnanci nejdecké stanice trpěli nedostatkem potravin, spánku a odpočinku. Přespávali

---

³⁹ Humler, J., Koutný, R., Tyllner, R., *Krušnohorský Semmering Karlovy Vary – Johanngeorgenstadt*, Sokolov:1999, s. 15–19.

na lavicích v čekárnách, ve vyklizených staničních bytech či ve vlakových soupravách připravených k odjezdu. 30. září přijímá československá vláda mnichovský diktát o odstoupení pohraničních území. Večer dochází na nejdecké nádraží zpráva o obsazování okresu, informace však nebyla ani potvrzena ani vyvrácena. (...) Večer dochází k definitivnímu naložení evakuovaného materiálu, osobní soupravou jsou odvezeni zbylí úředníci, poštovní zaměstnanci a pracovníci berního úřadu. Poslední československý vlak opouští Nejdek ve 20.26 h. (...) Poté vlak směřoval do Březnice, kde byl staniční úřad Nejdek spolu s dalšími likvidován. Po obsazení pohraničních území spadá trať Karlovy Vary-Johanngeorgenstadt pod správu ředitelství Německých říšských drah v Drážďanech.“⁴⁰

---

⁴⁰ Wieser, S., *Průvodce „železnici porolavím a přes Krušné hory“*, Nejdek:1998, s. 39–40. Z důvodu autentičnosti byla použita doslovná citace, pouze s vynecháním částí, které se netýkaly přímo Nejdku, ale okolních obcí či jejich částí.

6. Kulturní město Nejdek

Každé místo, kde žijí lidé, žije i svým vlastním kulturním životem. V Nejdku tomu nikdy nebylo jinak. O kině, které fungovalo v jedné z hospůdek, již byla zmínka. V rámci kostelů fungovaly sbory, prameny se také zmiňují o divadelním souboru. K pamětihodnostem, které se v Nejdku zachovaly dodnes, však bezesporu patří Křížová cesta na Křížovém vrchu. Z ptačí perspektivy nabízí pohled na město Nejdek dodnes nádherný zážitek. Meandr řeky Rolavy, zelené kopce všude okolo a uprostřed také jeden, ale jiný a jedinečný, zvaný lidově „Křížák“, který odlišuje od ostatních zubatá cesta s kapličkami, čtrnáct biblických zastavení, a na vrcholu obrovský kříž na rozlehlé skále.

6. 1 Křížová cesta

Dříve Pastýřský vrch dostal svůj název od toho, že nikdy nebyl zalesněn a pásly se na něm ovce. Poté se zde zřídila střelnice pro střelecký spolek a kopec byl zase dlouhá léta nazýván Střelecký vrch. Má 4 vrcholky a nejde určit, který je ten skutečný. V roce 1840 zemřela v Nejdku vdova po bohatém statkáři Anna Häcklová a odkázala 28 000 zlatých na zřízení křížové cesty⁴¹ právě na kopci ve středu města. Stavební práce začaly roku 1851, nejprve bylo třeba nachystat téměř dva kilometry dlouhou širokou a rovnou cestu v prudkém kopci, vybudovat opěrné zdi, na což bylo hlavně třeba navézt spousty kamenů. Z těch bylo vyskládáno 1 300 metrů opěrných zdí různých výšek a zpevněny cesty. Musely být odstraněny skály v celkové délce 180 metrů. Podél nově vzniklých cest bylo vysázeno 250 stromů. Kameníci začali na vyznačených místech stavět 3,5 metru vysoké kapličky a do každé z nich byl později vsazen dřevěný reliéf o výšce 1,7 metru. Na nejnižším

---

⁴¹ Křížová cesta označuje pouť, kterou musel Ježíš Nazaretský projít po svém odsouzení. Každé ze čtrnácti zastavení vyobrazuje určitou událost, která jej na jeho cestě potkala. Hlavní, které se třikrát opakuje, je Kristus padající pod tíhou neseného kříže.

vrcholu Střeleckého vrchu (v nadmořské výšce 688 metrů) bylo vybudováno 35 kamenných schodů a vztyčen dřevěný kříž, viditelný z širého okolí. Nejdecká Křížová cesta byla slavnostně vysvěcena 24. října 1858. V roce 1862 začala výstavba kaple Božího hrobu nedaleko kříže na vrcholu. V té době už nedaleko prvního zastavení stála kaple Olivové hory.

Původní dřevěný kříž byl několikrát vyměněn. V roce 1897 byl vztyčen sedmimetrový krucifix, který byl však ke konci první světové války (1917) zabrán a roztaven, stejně jako zvon z kaple. V říjnu roku 1923 byla dokončena výrazná proměna v historii nejdecké Křížové cesty, její elektrické osvětlení. Lampa byla u každé kapličky a i na vrcholu u kříže. Do kaple pod vrcholem byl nainstalován lustr. Elektrárna zavedla pro osvětlení křížové cesty zvláštní účet, náklady hradili zemřelí dárci a také peníze ze sbírek pro tento účel. Také byly za první republiky u každé kapličky vybudovány dřevěné lavičky. Koncem třicátých let, a již bohužel nelze zjistit, kdy přesně a kým, byly reliéfy na kapličkách překryty pletivem, jako předzvěst událostí, které měly přijít.

Druhou světovou válku Křížová cesta přežila, pouze reliéfy v kapličkách ne, i všechny události po ní následující. A ve třetím tisíciletí se jí dostalo obnovy. Křížový vrch v centru Nejdku je dnes již velmi zarostlý bujnou vegetací a vysokými stromy, kříž na jednom z jeho čtyř vrcholů je však stále vidět z velké dálky a cesta se čtrnácti zastaveními a novými lavičkami stále láká nejdečany k procházkám.⁴²

---

⁴² Michálek, M., *Křížová cesta v Nejdku*, Nejdeč:2007, s. 3–17.

6. 2 Věž na skalním ostrohu nad řekou Rolavou

Z dalších zajímavých míst či staveb je bezpochyby třeba zmínit Černá věž, tyčící se na žulové skále nad meandrem řeky Rolavy v samém srdci města a je pravděpodobně jediným pozůstatkem nejdeckého hradu, a také hlavní dominantou a zajímavostí města. Během první republiky byla obklopena domy, z nichž se většina nedochovala. Stejně jako bohužel žádné informace o věži z doby mezi dvěma světovými válkami. Hrad, po kterém zde zůstala, pocházel pravděpodobně již ze 13. století. Architektonicky vykazuje Černá věž známky románského slohu. Zajímavostí je, že není přesně čtvercového či obdélníkového půdorysu, ale její stěny se rozbíhají, takže je možné z jednoho místa vidět všechny její rohy. Její horní část byla přebudována na zvonici.⁴³

6. 3 Další významné nejdecké pamětihodnosti

Zmenšenina a ztvárnění fantazií, jak asi nejdecký hrad za dob slávy vypadal, byla postavena mezi roky 1937 a 1938 na druhé straně Křížového vrchu, směrem do údolí říčky Limnice. Pod vrcholem Křížového vrchu, nedaleko od modelu Černé věže, kterému se dnes říká Myší hrádek, byl v meziválečném období vybudován areál parku na ochranu ptactva a tzv. malá nejdecká ZOO.

Na Křížový vrch od nejdecké papírny, z koryta řeky Rolavy transportován obrovský kámen a 28. srpna 1932 na něj byla vsazena pamětní deska, jejíž odhalení připadlo na 100. výročí smrti básníka Johanna W. Goetha.⁴⁴ Německý básník a spisovatel měl Karlovarsko velmi rád, Nejdekem projížděl dvakrát v roce 1786 a zmiňuje se o něm ve

---

⁴³ Burachovič, S., *Nejdecko (Vlastivědný sborník vydaný k 650. výročí města Nejdku)*, Nejdek:1990, s. 49.

⁴⁴ Andrš, P., Michálek, M., Pánek, Z., *Takový byl Nejdek (Pohlednice a fotografie do roku 1945) Neudek wie es einst war (Ansichtskarten und Fotografien bis 1945)*, Nejdek:2005, s. 187–189.

dvou svých spisech adresovaných Charlotě Steinové. Pamětní deskou mu nejdečané vzdali čest. Téhož roku také přejmenovali tehdejší Školní ulici na Goethovu (dnes ulice Bratří Čapků).⁴⁵ Na tzv. Kostelním náměstí (horní část náměstí blíže skále a katolickému kostelu sv. Martina) stála od října 1905 do června 1923 socha císaře Františka Josefa I. Poté byla z neznámých příčin odstraněna.⁴⁶ V dubnu 1925 na podstavci, který na náměstí zůstal po soše císaře, byla zřízena pamětní deska pro padlé v první světové válce.⁴⁷

6. 3. 1 Zámek, kostely, rozhledna

O nejdeckém zámku lze s jistotou říct pouze to, že v meziválečném období byl součástí areálu a majetkem přádelny, a že neutrpěl žádných výrazných změn. Vystavěn byl Černíny v polovině 17. století.⁴⁸

Dominantou náměstí vždy byl katolický kostel sv. Martina. Poprvé je zmíněn v dějinách již v roce 1354. Ovšem z dob meziválečných o něm nejsou žádné podrobnější informace, stejně jako o evangelickém kostelu, jež se od roku 1905 tyčí nad Bernovským rybníkem. Kronika a písemnosti Českobratrské církve evangelické v Nejdku se bohužel nedochovaly.⁴⁹ Roku 1908 byl na počest 60. výročí vlády císaře Františka Josefa I. vztyčen u evangelického kostela obelisk, který byl však na počátku 30. let přesunut na místní hřbitov.⁵⁰

Další nejdeckou dominantou, která jistě také stojí za zmínku, i přes svou polohu od Nejdku na asi 2 kilometry vzdáleném Tisovském vrchu

---

⁴⁵ Andrš, P., *Slavní nejdečtí rodáci*, Nejde:2007, s. 7–8.

⁴⁶ Andrš, P., Michálek, M., Pánek, Z., *Takový byl Nejde (Pohlednice a fotografie do roku 1945) Neudek wie es einst war (Ansichtskarten und Fotografien bis 1945)*, Nejde:2005, s. 93–94, 193.

⁴⁷ Tamtéž, 192.

⁴⁸ Burachovič, S., *Nejdecko (Vlastivědný sborník vydaný k 650. výročí města Nejdku)*, Nejde:1990, s. 50.

⁴⁹ Tamtéž, s. 49–51.

⁵⁰ Andrš, P., Michálek, M., Pánek, Z., *Takový byl Nejde (Pohlednice a fotografie do roku 1945) Neudek wie es einst war (Ansichtskarten und Fotografien bis 1945)*, Nejde:2005, s. 194.

(německy Peindlberg, 977 metrů nad mořem), je rozhledna Pajndl. Její stavba byla dokončena roku 1897 a tyčí se do výšky 18 metrů. Po zdolání 114 schodů nabízí impozantní výhled na Nejdeck a Krušné hory. V roce 1923 byla u rozhledny vybudována praktická útulna, budova určená k posezení či přespání.⁵¹

---

⁵¹ Andrš, P., Michálek, M., Pánek, Z., Takový byl Nejdeck (*Pohlednice a fotografie do roku 1945*) Neudeck wie es einst war (*Ansichtskarten und Fotografien bis 1945*), Nejdeck:2005, s. 230.

7. Významné osobnosti spojené s městem

Nejdek byl vždy živé město, a proto nikoho nepřekvapí, že „jeho“ lidé to dotáhli daleko v různých oborech. Následující kapitola je tedy výčtem důležitých nejdeckých rodáků, kteří si vzpomínku určitě zaslouží.

7. 1 Do Země krále Miroslava

Slavným nejdeckým rodákem z meziválečného období je bezpochyby herec Vladimír Ráž. Narodil se v Nejdku 1. července 1923 v domě čp. 441 ve Školní ulici (dnes ulice Bratří Čapků).

Jeho otec František Ráž byl v roce 1918, kdy končila první světová válka, stále ještě daleko od domova, i když na něj doma čekala žena, Vladimírova matka Anička. 1. května 1919 konečně dorazil do rodné vlasti, do Chomutova. 15. ledna 1920 porodila Anička syna Miroslava. Mirko, jak byl oslovován, byl Vladimírův starší bratr. Časně po jeho narození se rodina rozhodla pro stěhování do Nejdku. František zde získal místo vojenského referenta u okresní správy politické a nastoupil na něj od 3. března 1920. Zaměstnán byl v budově okresního státního hejtmanství (dnešní městská poliklinika). Svým příchodem František s Aničkou a synem Mirkem rozšířili nepatrné množství česků v němcí obydleném Nejdku. Češi zde zastávali právě úřednické pozice, jako je např. pošťák, učitel, železničář a úředník, a byli na tato místa po celém pohraničí dosazováni. Nejdku se tehdy říkalo Nýdek, čímž se lidé, hlavně češi, snažili udělat název města spisovnějším, ale psán byl převážně jako Neudek.

Vladimír se tedy narodil v Nejdku, v místnosti, která původně sloužila jako stáj pro koně, s typickými vysokými klenutými stropy. Pokřtěn byl kaplanem Karlem Sipetzkm v nejdeckém kostele sv. Martina 15. července 1923. Za kmotra mu šel strýc Ferdinand Ráž, otcův bratr.

V dětství chodil Vladimír s tatínkem a bratrem na houby a brusinky, později rád vzpomínal na husté úrodné lesy kolem Nejdku. Maminka je poté zavařovala. Maminku Annu, původně učitelku, označil dospělý Vladimír za svou první konzervatoř. Milovala češtinu, synům recitovala básně a předčítala českou literaturu. Oba její synové to neměli do školy daleko, malotřídka se nacházela v budově lesní správy, jednalo se o českou smíšenou školu, Nejde v té době byl opravdu ryze německý až na zhruba tři stovky Čechů a padesátku Židů. Češi a Němci spolu však vycházeli bez problémů. Učitelem ve smíšené malotřídce byl pan řídící Václav Havlíček, mezi dětmi oblíbený veselý a vynalézavý člověk, na něhož oba bratři Rážovi vzpomínali srdečně rádi. V prosinci 1929 je navštívil doma, převlečený za Mikuláše, ale všímavý Vladimír poznal, že má Mikuláš stejné boty jako pan učitel a bylo po převleku. Pan učitel Havlíček navštěvoval Rážovi později i v Praze, když se přestěhovali. Malý Vladimír chodil do houslí k panu učiteli Rossmeisslovi, později však spíše „za housle“. Své první vystoupení na veřejnosti si prožil při recitování básně na dvoře lesní správy.⁵²

Rodina Rážových se z Nejdku počátkem třicátých let odstěhovala do Prahy na Smíchov. Vladimír se plánoval stát lékařem, ale válka zavřela české vysoké školy, proto začal studovat dramatický obor na Státní konzervatoři Praha, který také roku 1947 úspěšně dokončil. Po angažmá v Realistickém divadle, v Divadle filmového studia a v Karlínském divadle se stal Vladimír Ráž roku 1954 členem činohry Národního divadla a byl zde v angažmá až do roku 1989. Několika generacím však zůstane ve vzpomínkách coby šlechetný král Miroslav z neopakovatelné filmové pohádky *Pyšná princezna*, jež měla premiéru již v roce 1952. Hlavní píseň „Rozvíjej se poupátko“ se stala velkým hitem, jako samotný film *Bořivoje Zemana*, který po dobu promítání

---

⁵² Kovaříková, B., *Vladimír Ráž Po stopách krále Miroslava*, Praha:2012, s. 19–29.

v kinech vidělo úctyhodných 10,5 miliónů diváků. Hrál mnoho divadelních i filmových rolí a také daboval (např. Lexe Barkera coby Old Shatterhanda ve filmech o Vinnetouovi, náčelníkovi apačů).

Vladimír Ráž byl oceněn titulem zasloužilý umělec i zasloužilý člen Národního divadla. Zemřel 4. července 2000.⁵³

7. 2 Rudolf Schreiber

Rudolf Schreiber, profesor, historik, archivář, novinář se narodil v Nejdku v roce 1907. Profesor středověkých a raně novověkých dějin, člen Spolku pro dějiny Němců v českých zemích, člen Československé archivní společnosti, člen Německé akademie věd převzal roku 1941 vedení Archivu hlavního města Prahy. V této funkci setrval do roku 1945, kdy byl donucen emigrovat do Německa, kde usilovně pokračoval ve své badatelské práci. Zemřel roku 1954.⁵⁴

7. 3 František Rajman

František Rajman je jednou z důležitých osob v historii města Nejdek. Narodil se u Kutné Hory v roce 1889, vystudoval na učitele a roku 1936 se stává ředitelem státní měšťanské školy v Nejdku a zmocněncem a správcem státní obecné školy. Druhou světovou válku strávil v Nymburce, ale roku 1945 se vrátil do Nejdku jako zmocněnec Ministerstva školství a národní osvěty. Svůj život ukončil roku 1946, když se zastřelil na chatě ve Fojtově. Pro svou angažovanost ve školství i komunální politice je považován za významného nejdečana.⁵⁵

7. 3 Otakar Korec

Otakar Korec, statečný a schopný válečný pilot a letec je považován za významného rodáka, i když žil v Nejdku pouhých 5 let

---

⁵³ Andrš, P., *Slavní nejdečtí rodáci*, Nejdek:2007, s. 16–17.

⁵⁴ Tamtéž, s. 19.

⁵⁵ Tamtéž, s. 14.

svého života, těch prvních 5 let od narození v roce 1908. První důstojník letky a stíhací letky byl vyslán přes Polsko do Francie, kde byl sestřelen ve svém stroji při bitvě o Francii v roce 1940. Jeho jméno je uvedeno v seznamech československých pilotů padlých ve druhé světové válce.⁵⁶

7. 4 Josef Pilz

Josef Pilz se narodil roku 1870 v Chomutově. Od roku 1900 působil na chlapecké škole měšťanské v Nejdku a v roce 1928 se stal jejím ředitelem. Od podzimu roku 1909 sepisoval nejdeckou kroniku a v letech 1911 až 1941 vedl nejdecký archiv. V roce 1923 sepsal a vydal knihu Dějiny města Nejdka, což byla první ucelená publikace o historii nejdecké oblasti. Byl členem Německé sociálně demokratické strany dělnické, za níž zasedal v městské radě a kandidoval na pozici starosty. Zemřel roku 1941 a téměř 40 let žil v domě čp. 557 na nejdeckém náměstí. Významnou osobností nejdecka je především pro svou archivní a kronikářskou činnost, hlavně v meziválečném období.⁵⁷

7. 5 Heinz Kurt Henisch - chlapec, který přežil

Heinz Kurt Henisch je z hlediska meziválečného období v Nejdku velmi významným rodákem. Na svět přišel 21. dubna 1922 v nemocnici u evangelického kostela jako syn advokáta dr. Leo Henische, zapřísáhlého antifašisty, levicového intelektuála, aktivního člena Německé sociálně demokratické strany a především – žida. Mladý Heinz chodil do německé školy v Nejdku a později dojížděl do německého gymnázia do Karlových Varů. V listopadu 1938 byla celá Henischova rodina donucena urychleně opustit Nejdeč. Byla to jediná židovská rodina, která se zachránila. Za dramatických okolností se dostali až do Anglie. Heinz dokončil střední školu, později získal doktorát z filozofie

---

⁵⁶ Andrš, P., *Slavní nejdečtí rodáci*, Nejdeč:2007, s. 9–10.

⁵⁷Tamtéž, s. 13.

a z vědy, ten obhájil a stal se profesorem fyziky. Přednášel po celém světě, až dostal roku 1963 nabídku od univerzity v Pensylvánii v USA, kterou přijal a odstěhoval se i s ženou Bridget Ann do Ameriky. Napsal na 200 odborných článků a 15 knih, většinu vědeckých, ale najdeme i vzpomínkové, či beletrii. Velmi se věnoval dějinám fotografie.⁵⁸

7. 5. 1 Těžký odchod na sklonku roku 1938

Pro nejdečany a především pro poznání a pochopení meziválečného období první republiky v německém pohraničí a v Nejdku je nejpodstatnějším dílem profesora Henische jeho kniha *První tanec v Karlových Varech*. V USA vyšla v roce 1993, do němčiny byla přeložena v roce 1996 a v roce 2000 se konečně dočkala i českého překladu.⁵⁹

„V Nejdku vždycky bylo hodně sněhu. (...) Nemám na mysli centimetry, ale celé metry sněhu. (...) Očistná akce, ne však první tohoto druhu v Nejdku. Jen o několik let dříve bylo toto malé město svědkem jiné očisty; triumfálně bylo zbaveno Židů, když jeho posledních šest nebo sedm židovských rodin bylo deportováno do koncentračního tábora se „zvláštním určením“. Dozvěděl jsem se, že naříkali, když odcházeli. Nevrátil se žádný z nich. Po válce byl Nejdeček téměř zbaven Němců; 'Němců prost', ačkoli to tam nikdo neřekne. Jazykové vyjadřování se stalo kultivovanějším. Nikdo v tom ani nespatořoval souvislost. Historie se opět projevila jako neschopný učitel. Ne, říká můj přítel Avram: 'Toto srovnání je nesprávné. Když byl Nejdeček zbaven Židů, jeho Židé byli připraveni o majetek a posláni do plynových komor. Když byli vyhnáni Němci, byli zbaveni majetku a posláni do Německa. V tomto směru byly

---

⁵⁸ Andrš, P., *Slavní nejdečtí rodáci*, Nejdeček:2007, s. 4.

⁵⁹ Následující citace, které nepotřebují komentář, jsou z knihy H. K. Henische *První tanec v Karlových Varech* a autenticky v jeho vzpomínkách zachycují situaci v meziválečném Nejdku. Z pohledu kluka ze zámožné rodiny, ale přesto žida, který však mohl odejít, respektive měl tu možnost včas odejít. Ostatní odcházející z Nejdku po něm, v roce 1938 už museli jít někam úplně jinam než vstříc životu. Je zde srovnání nucené deportace před druhou světovou válkou a vyhnání Němců z pohraničí, ze Sudet, po druhé světové válce.

komunistické hordy kruté, ale nacisté bestiální.' (...) Nejdek se stal vlastně téměř Němců prost, protože sudetští Němci byli rozděleni do dvou skupin: na většinu, která nesměla zůstat, a na menšinu, které nebylo dovoleno odejít.(...)"⁶⁰

Heinz Kurt Henisch zemřel 21. března 2006. Jeho vzpomínkami na nucený odchod z Nejdku na podzim roku 1938, na který měla jeho rodina nárok pouze z důvodu toho, že jeho otec, přestože žid a antifašista, byl němec a funkcionář Německé sociálně dělnické strany, je uzavřena kapitola dějin města Nejdku, psaná v meziválečných letech 1918 až 1938. Započala se psát kapitola další.

---

⁶⁰ Henisch, H. K., *První tanec v Karlových Varech*, Nejdek: 2000, s. 16–17.

8. Závěr

První republika nebyla jistě pro sudetské němce lehká doba. Ale která doba je lehká. V německém pohraničí a samozřejmě i v Nejdku a celém nejdeckém politickém okrese bylo v té době krásně i těžko. Lidé žili i pouze přežívali. Až zpětně dnes můžeme zhodnotit, jaké dopady mělo to, že Němci zůstali po první světové válce na našem území, jak se jim zde žilo, co budovali a čím trpěli. I přes události, které nakonec ve třicátých a čtyřicátých letech dvacátého století situaci soužití Čechů a Němců v Krušných horách vyřešily, je i dnes život mezi dvěma odlišnými národy harmonický.

Průmyslové podniky, jejichž základy byly položeny několik staletí zpátky, tuto dobu přežily bez výraznější újmy, ba dokonce byla první republika, pokud zrovna nebyla krize, jejich silným obdobím, obdobím rozmachu. I nejdecké náměstí, všechny domy, zámeček, věž, Křížová cesta, všechna tato místa si i přes nepřízeň osudu zanechala své kouzlo a hlavně neztratila svou tvář.

Posláním této práce bylo nastínit situaci, kterou by nikdo neodhadoval takto klidnou, i když jí osud naházel klacky pod nohy. Nejde stále je místem pro život, Křížový vrch místem setkávání a Metalis i Vlnap významnými zaměstnavateli. Horské město na meandru řeky Rolavy i přes svou pohnutou historii zůstane připomínkou, jak těžké i lehké zároveň může být žít v Krušných horách, ale hlavně v krušných dobách. Nyní lze s jistotou říci, že první republika bohu díky nepřinesla Nejdku žádnou velkou změnu. I po jejím konci si klidně leží dál mezi zalesněnými kopci a ví, že je jediným městem, které začíná předponou „nej“, nejdeckané ví, že je nej(lepší).

Tato bakalářská práce shrnula a popsala období mezi lety 1918 a 1938 na německo-české hranici v Krušných horách.

9. Použitá literatura a ostatní zdroje

9. 1 Literatura

Andrš, Pavel. Michálek, Milan. Pánek, Zdeněk. *Takový byl Nejdeček (Pohlednice a fotografie do roku 1945) Neudek wie es einst war (Ansichtskarten und Fotografien bis 1945)*, Město Nejdeček 2005. ISBN 80-239-6185-3.

Andrš, Pavel. *Slavní nejdečtí rodáci*, Město Nejdeček 2007. ISBN 978-80-254-0271-9.

Andrš, Pavel. *Nejdeček v letech 1945-1953*, Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2009.

Beran, Jiří. Burachovič, Stanislav. Klsák, Jiří. Šebesta, Pavel. Vaicová, Romana. *Dějiny Karlovarského kraje*, Karlovarský kraj, Karlovy Vary 2004. ISBN 80-239-3477-5 (brožura).

Brandes, Detlef. *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, Praha 2012.

Burachovič, Stanislav, *Nejdecko (Vlastivědný sborník vydaný k 650. výročí města Nejděku)*, Nejdeček, 1990.

Burachovič, Stanislav, *Historie Nejdečka*, OV SSM v Karlových Varech a MěsNV v Nejděku, Karlovy Vary, 1985.

Dějiny národního podniku METALIS v Nejděku u Karlových Var.

Hensch, Heinz Kurt. *První tanec v Karlových Varech*, Město Nejdeček 2000. ISBN 80-238-5441-0.

Heimatbuch Landkreis Neudek, Augsburg–Göggingen 1978.

Humler, Jiří. Koutný, Robert. Tyller, Rudolf. *Krušnohorský Semmering Karlovy Vary – Johanngeorgenstadt*, Spolek Klub M, Sokolov, 1999.

Kovaříková, Blanka. *Vladimír Ráž Po stopách krále Miroslava*, Nakladatelství XYZ, Praha 2012. ISBN 978-80-7388-609-7.

Michálek, Milan. *Křížová cesta v Nejdku*, Město Nejdeč 2007. ISBN 978-80-254-0270-2.

Mikšíček, Petr. *Znovuobjevené Krušnohoří*, Nakladatelství Českého lesa, Domažlice 2006. ISBN 80-861125-70-X.

Pilz, Josef. *Dějiny města Nejdku do roku 1923*, Město Nejdeč 2003. ISBN 80-239-1979-2.

Rödig, Josef. *Gebirgsheimat: Heimatkundliche Darstellung des Bezirkes Neudek*, Karlovy Vary 1921.

Řeháček, Karel. *Němci proti Československu na západě Čech (1918-1920)*, Bílý slon s. r. o. Plzeň, 2008, ISBN 978-80-254-3358-4.

Sedlák, Miroslav. *Historický průvodce Karlovarskem*, Krajské nakladatelství v Plzni, Plzeň, 1962.

Statistický lexikon obcí v zemi České, Praha, 1934.

Unsere Heimat Egerland, Helmut Preussler-Egerland-Verlag, Nürnberg, 2004.

Wieser, Stanislav. *Průvodce železnicí porolavím a přes Krušné hory*“, Město Nejdek, Nejdek 1998.

9. 2 Internetové zdroje

Český statistický úřad (nedatováno). *Základní demografické ukazatele za okresy Karlovarského kraje v letech 1919-1948*, [http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/5300260F9E/\\$File/40230909.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/5300260F9E/$File/40230909.pdf), dostupné dne 25. 4. 2013.

9. 3 Doplnková literatura

(Do této literatury bylo při čerpání informací pouze nahlédnuto.)

Antikomplex a kol., *Zmizelé Sudety (Das Versuchswundene Sudetenland)*, Antikomplex Praha 2006, ISBN 80-86125-73-4.

Burachovič, Stanislav. *Kouzelná harfa – Pověsti z Karlovarska*, Karlovarské muzeum, Karlovy Vary 1982.

Faltys, Antonín. *Karlovarsko proti fašismu a válce*, Plzeň 1976.

Jaké to kdysi bylo doma v Nejdku - Vyprávění Franze Achnera (brožura).

Mikšíček, Petr. *Sudetská pouť aneb Waldgang*, Nakladatelství Dokořán, Praha 2005. ISBN 80-7363-009-5.

Sborník k dějinám dělnického hnutí a KSČ na Karlovarsku, Karlovy Vary 1978.

10. Resumé

Ziel dieser Bakkalaureatsarbeit ist, die Geschichte der Stadt NejdeK in der Zeit zwischen den zwei Weltkriege nahebringen. Weil die Stadt NejdeK an den Grenzen der Deutschen- und Tschechischen Republik liegt, war dort in den Jahren 1918 bis 1938 die Tschechischer-Deutsche Frage sehr aktuell. Diese Arbeit bemüht sich um das Leben und die Wirtschaft nach dem Ersten Weltkrieg, den Zustand der Stadt während der Krise, die vortschreitende Arbeitslosigkeit, die Entwicklung des Industriebetriebes, vor allem des Eisenwerks und der Wollspinnerei, nahebringen. Und auch den Weg zum Zweiten Weltkrieg. Diese Arbeit erwähnt auch das Kulturleben und die Frage der Besiedlung, der Migration und der Einwohner allgemein. Wesentliche Aufmerksamkeit ist verschiedenen Änderungen und Entwicklungen in der Stadt NejdeK in den Jahren 1918 bis 1938 gewidmet. Ziel Dieser Arbeit ist, das Leben in NejdeK während der Ersten Republik andeuten.